

ÜLESTÕUSMISAJA NELJAS PÜHAPÄEV AD 2022

Hb 13:12–16 (Js 40:26–31; Jh 16:16–23)

12 [Seepärast ka]¹ Jeesus, et enese vere läbi pühitseda rahvast, on kannatanud väljaspool väravat.

13 Mingem siis Tema juurde väljapoole leeri, kandes Tema teotust.

14 Sest meil pole siin jäädavat linna, vaid me taotleme tulevast.

15 Viigem siis Tema kaudu alati Jumalale kiitusohvrit, see tähendab Tema nime tunnistajate huulte vilja.

16 Ärge unustage teha head ja pidada osadust, sest sellistest ohvritest on Jumalal hea meel!

Sissejuhatus

Kirjas heebrealastele endas ei nimetata selle kirjutajat. Traditsiooniliselt on autoriks peetud apostel Paulust, kuid juba varakult on olnud neid, kes on selles kahelnud. Tänapäeval jäetakse Heebrea kirja autorlus lahtiseks, sageli seostatakse seda siiski Pauluse või tema koolkonnaga. Pauluse kõrval on kirja autoriks peetud ka näiteks Rooma Clemensit², Barnabast, evangelist Luukast, Apollost ja teisi. On üsna tõenäoline, et kiri pärineb esimese sajandi kuuekümnendate aastate esimesest poolest, s.t on kirjutatud enne Jeruusalemma templi hävitamist aastal 70. On ka autoreid, kes seostavad Heebrea kirja keiser Domitianuse valitsemisajal (89–96) aset leidnud kristlaste tagakiusamisega.

Heebrea kirja eesmärgiks näib olevat taganemise või ükskõiksusse langemise ohus olevate kristlaste manitsemine ja julgustamine³, tõenäoliselt olukorras, kus kas varasemalt kogetud või parajasti toimuv tagakiusamine on teravalt tõstatanud küsimuse kristliku usu juurde jäämise ja sellest tunnistuse andmise mõttekusest. Üheks väljapääsuks tagakiusamisest näib olevat olnud [vähemalt väliselt] tagasi pöördumine vanatestamentliku usu ja praktika juurde.

Kiri heebrealastele astub taolisele mõtteviisile jõuliselt vastu, näidates, et Vana Testament, iseäranis selle rituaalne praktika, oli vaid Kristuses teostunud lunastuse eelpilt ja ettekuulutus ning on sestpeale määratud lakkama. Kristus on tõeline ülempreester ning ainus ohver ja vahemees Jumala ja inimeste vahel – Temast

¹ EELK Kirikukäsiraamatu Lugemiste raamatus puuduvad salmi algussõnad, mis seovad järgneva eelnevates salmides käsitletud Vana Testamendi eelpiltidega.

² Seda võivad nii kinnitada kui ümber lükata Clemensi 1. kirjas sisalduvad otsesed või kaudsed Heebrea kirja tsitaadid, nt XXXVI peatükis.

³ Vennad, ma kutsun teid üles, võtke heaks see julgustussõna! (Hb 13:22)

loobumine ning vana usu ja vanade ohvrite juurde tagasi pöördumine tähendaks Kristuse jalge alla tallamist ja uuesti risti löömist ning kujutaks endast hukatuslikku viga, pattu, millele ei ole lepitust, kuna ainus võimalik Lepitaja on tagasi lükatud (Hb 6:4–6; 10:29).

Kristus ületab kõik, nii prohvetid (Hb 1:1–3), inglid (Hb 1:5–2:18) kui ka Moosese (Hb 3:1–6), samuti kõik Vana Testamendi ohvrid (Hb 4–9), Ta pole mitte Aaroni soost või mõnest muust inimlikust suguvõsast preester, vaid sarnaselt Melkisedekile, kes on Tema eelkuju, ilma alguse ja otsata (Hb 7:3). Kristus on muutumatu, «seesama eile ja täna ja igavesti» (Hb 13), ning Tema lunastus- ja lepitusohver on lõplik: «Sest üheainsa ohvriga on Ta teinud pühitsetavad jäädavalt täiuslikuks.» (Hb 10:14)

Kristus on Jumala viimane sõna inimkonnale, Temas on kõik alguse saanud ja Temas viiakse kõik lõpule: «Jumal, kes muiste palju kordi ja mitmel viisil rääkis esivanematele prohvetite kaudu, on nüüd päevade lõpul meile rääkinud Poja kaudu, kelle Ta on seadnud kõigi asjade pärijaks, kelle läbi Ta on ka maailmad teinud, kes, olles Tema kirkuse kiirgus ja Tema olemuse kuju ning kandes kõiksust oma väe sõnaga, on pärast seda, kui Ta oli täide viinud pattudest puhastamise, istunud Ausuuruse paremale käele kõrgeimas taevas ning saanud ülemaks inglitest, kuivõrd Ta on pärinud neist ülevama nime.» (Hb 1:1–4)

Kristust kujutatakse Heebrea kirjas ka eeskuju ja julgustusena eriti neile, keda taga kiusatakse või kes on sattunud mõne muu kiusatuse küüsi: Ta on olnud kõiges kiusatud nagu meigi ning just seetõttu suudab Ta inimesi mõista, neile andestada ja neid aidata (Hb 4:15).

Kiri heebrealastele seostab kristlaseks olemise ja kristliku usu praktiseerimine nii isiklikus usus kindlaks jäämise kui ka ühise tunnistusega ja koguduse osadusega, kelle kooskäimisi ei tohi unarusse jätta (Hb 10:25). Kristlikus koguduses nähakse uut Jumala rahvast, Uue Lepingu rahvast, kes on puhastatud Kristuse vere piserdamisega ning kelle ühtekuuluvus ületab nii aja kui ruumi, kaasa arvatud tagakiusamised ja surma. Neile, kes usus kindlaks jäävad ja kannatusteski ei tagane, töötatakse rahu, mida on igatsenud ja mille poole on püüelnud kõigi aegade vagad, kellest paljusid tuuakse ka kristlastele kindlameelse usu eeskujuks (Hb 11).

Need, kes on kuulekad ja jäävad ustavaks, võivad teada, et «rahu Jumal, kes igavese lepingu verrega on surnuist üles toonud lammaste suure Karjase, meie Issanda Jeesuse», valmistab neid «kõiges heas tegema Tema tahtmist» ja saadab korda, «mis on Tema silmis meelepärane» (Hb 13:20j).

Kiri heebrealastele on nii teoloogiline kui kirjanduslik meistriteos, mida ei tohi mingil juhul taandada vaid heebrea päritolu lugejaile mõeldud apologetiliseks või pelgalt

Vana Testamendi kommentaariks mõeldud kirjutiseks, vaid mille keskseks sõnumiks on tunnistus Kristuse ainulaadsest ja täiuslikust ohvrast, mille kaudu on kõigile neile, kes Temasse usuvad ja Talle ustavaks jäävad, avatud ligipääs «Siioni mäe juurde ja elava Jumala linna, taevase Jeruusalemma juurde» (Hb 12:22).

Keelelisi märkuseid

Jeesus – nimi Ἰησοῦς tuleneb heebrea nimest יהוהִיֵּשׁוּעַ ja tähendab «JHWH on pääste», «JHWH päästab».

Pühitseda – ἀγιάση – sõna ἀγιάζω – «pühitsema» – tähistab eeskätt millegi/kellegi Jumalale või jumalateenistuslikuks otstarbeks eraldamist, samuti puhastamist. Originaalis kasutatud tingivat kõneviisi võiks tõlkida ka: «[et Ta] võiks pühitseda».

Rahvast – τὸν λαόν – sõna λαός tähistab nii kogu rahvast kui kuskil koos olevat rahvahulka või mingi paiga (linna, maakoha) rahvast.

Mingem – ἐξερχόμεθα – sõna ἐξέρχομαι tähendab «välja minema», «välja tulema».

Leeri – τῆς παρεμβολῆς – sõna παρεμβολή – siin tähenduses «leer», «laager» – tähendusvarjundiks on kokku kogutud olemine, ühtekuuluvus.⁴

Taotleme – ἐπιζητούμεν – sõna ἐπιζητέω tähendab «[millegi] järele otsima», «[millegi] poole püüdlemine», «[midagi] taga nõudma».⁵

Viigem – ἀναφέρωμεν – sõna ἀναφέρω tähendab sõnasõnalt «üles kandma», siin ohverdamise (ohvriannina üles tõstmise ja/või altarile asetamise) tähenduses.

Alati – διὰ παντός – sõnasõnalt: «läbi kõige». Võiks tõlkida ka: «pidevalt», «püsivalt», «kogu aeg», «lakkamatult», aga ka «regulaarselt».⁶

Kiitusohvrit – θυσίαν αἰνέσεως – sõna θυσία – «ohver» – tuleneb verbistθύω – «tapma», «ohverdama». Sõna αἰνεσις tähendab «kiitus», «ülistus», «heaskiit».

See tähendab – τοῦτ' ἔστιν – sõnasõnalt: «see on».

⁴ Eesti sõnadel «leer» ja «laager» on ühine saksa päritolu, mis on seotud eeskätt paigalejäämise ja magamaheitmisega.

⁵ 1968. aasta piiblitõlkes: «otsime».

⁶ 1739. aasta Piiblis: «ikka».

Tunnistajate – ὁμολογούντων – sõna ὁμολογέω tähendab «tunnistama», «tunnustama», «kiitma», «ülistama».

Ärge unustage – μὴ ἐπιλανθάνεσθε – sõna ἐπιλανθάνομαι tähendab «unustama», «unarusse jätma», «hooletusse jätma».

Teha head – εὐποιῖας – sõna εὐποιῖα – «hea tegemine», «heategevus» – koosneb head tähistavast eesliitest εὖ ja verbist ποιέω – «tegema», «teostama», ka «looma».⁷

Pidada osadust – κοινωνίας – sõna κοινωνία tähendab «osadus», «[millestki ühiselt] osasaamine», «[millegi] jagamine [üksteisega]».⁸

On...hea meel – εὐαρεστεῖται – sõna εὐαρεστέω tähendab «[millestki] head meelt omama», «[millegagi] rahul olema».⁹

Sisuline analüüs

Heebrea kirja viimane peatükk sisaldab mitmesuguseid manitsusi ja juhtnööre, mis oma praktilisele iseloomule vaatamata on otseselt seotud kirja kesksete teoloogiliste temadega. Sobivaks sissejuhatuseks kolmeteistkümnenda peatüki lõpumanitsustele on eelneva peatüki lõpusalmid: «Olgem siis tänulikud, et me saame kuningriigi, mis ei kõigu, ja teenigem seepärast Jumalat Talle meelepärast allaheitlikkuse ja aukartusega; sest meie Jumal on neelav tuli!» (Hb 12:28j) Nii võib kolmeteistkümnenda peatüki võtta kokku kui kristlikule kogudusele¹⁰ suunatud üleskutse teenida Jumalat Jeesuse läbi armus, alandlikkuses, aukartuses, tänus ja kiituses Tema püha ja preesterliku rahvana.

Peatüki algus (Hb 13:1–7) puudutab eeskätt kõlbelisi ja ühiselu teemasid, rõhutades vennaarmastust, külalislahkust, vangide ja teiste kannatajate eest hoolitsemist, abielulist puhtust, hoidumist rahaahnusest, oskust olla rahul sellega, mida omatakse, ning lugupidamist koguduse juhtide suhtes. Sellele järgneb (Hb 13:8j) manitsus pidada kinni õigest ja muutumatust usust Jeesusesse Kristusesse ning hoiduda eksiõpetustest. Viimaste näiteks tuuakse teatavad ettekirjutused toitumise kohta, millega üsna selgelt vihjatakse ohule, et need, kes on saanud kristlaseks, võivad pöörduda tagasi endiste, s.t juudiusu uskumuste ja tavade juurde, millest paraku pole kasu, vaid üksnes kahju.

⁷ Muuhulgas on siit pärit ka sõna ποιήμα – «teos», «poeem» –, nt Ef 2:10: «Sest meie oleme Tema teos...», mida võiks tõlkida ka: «Meie oleme Tema loome...» või tõeliselt poeetiliselt: «Meie oleme Tema poeem...»

⁸ 1739. aasta Piiblis: «teistele jaggada».

⁹ Kuigi originaalis on tegemine oleviku ajavormiga, on 1989. aasta Uues Testamendis millegipärast tõlgitud «hakkab...hea meel».

¹⁰ On oluline panna tähele, et Heebrea kiri on suunatud eeskätt tervele kogudusele, mitte üksikisikutele.

Heebrea kirja põhisõnum on, et kõik Vana Testamendi riitused, eeskätt ohvriteenistus, on vaid eelpildiks sellest, mis sai tõeliselt teoks Jeesuses Kristuses, inimeseks saanud Jumala Pojas, kes suure Ülempreestrina ohverdas iseennast täiusliku, ainukordse ja jäädava patuohvrina, mille läbi need, kes Temasse usuvad, on Jumalaga lepitatud ja Tema rahvaks pühitsetud.¹¹ Mingeid muid ohvreid ei saa enam olla ja see tähendab, et kristlik kogudus peab tegema sisse otsustava vahe enda ja Vana Testamendi koguduse vahele.

Ka selle vahetegemise illustreerimiseks tarvitab Heebrea kiri Vana Testamendi võrdpilte, kasutades uue ja vana jumalarahva eristamiseks taolisi vastandusi nagu erinevad altarid, millelt ühel või teisel ei ole lubatud süüa; leer ja need, kes asuvad väljaspool leeri; praegune kaduv linn (Jeruusalemm ja sealne pühakoda) ning tulevane jääv linn (taevas, kus Kristus on meid juba praegu Jumala palge ees esindamas – vrd Hb 9:24) kui Jumala ligiolu paik. Sarnaselt oli juba kaheteistkümnendas peatükis väga mõjuvate piltidega vastandatud kaks mäge: Vana Leping Siinai ja Uue Leping Siion (Hb 12:18–24), rõhutades, et sellel, kui keegi peaks pärast Uue Leping Vahemehe poole pöördumist keerama Talle selja (ja naasma vana juurde), on hukatuslikud tagajärjed, kuna «meie Jumal on neelav tuli» (Hb 12:29).

Olulisim vastandus ja vahetegemise koht seostub Vana ja Uue Leping altariatega: «Meil on altar, millelt süüa ei ole meelevolda nendel, kes peavad teenistust telgis. Sest nende loomade kehad, kelle vere ülempreester viib ohvriks patu eest kõige pühamasse kohta, põletatakse ära väljaspool leeri.» (Hb 13:10j) Heebrea kiri viitab siin Moosese Seaduses ettenähtud Suure Lepituspäeva rituaalile, mille kohaselt preestrid ei tohtinud patuohvriks toodud loomade liha ära süüa, vaid pidid need viima väljapoole leeri, et need seal põletataks.¹²

Nagu öeldud, mõistab Heebrea kiri ainsa tõelise patuohvrina Kristust, kes suri samuti «väljaspool leeri», s.t väljaspool Jeruusalemma linnamüüre asunud Kolgata mäel. Kristuse rist on altar, millest on osa üksnes neil, kes on koos Temaga ja usuvad Temasse; Kristuse ristisurm on ohver, millest saavad osa üksnes need, kes on lahkunud Vana Testamendi kogudusest (leerist), et püüelda tulevase linna poole – teades, et selleks tuleb neil päris kindlasti koos Kristusega kannatada, Tema teotust kanda ja nagu Temagi Ta enda rahva poolt hüljatud (võib-olla koguni tapetud) saada. Neil, kes ei ole sellest maailmast, ei maksa oodata sellelt maailmalt mingit tasu ega tunnustust, pigem vastupidi – aga see-eest ootab neid «kindlale alusele rajatud linn, mille meister ja ehitaja on Jumal» (Hb 11:10)

¹¹ See on väga oluline: Kristuse veri mitte üksnes ei lepita Jumalaga, vaid ka pühitseb, s.t eraldab Jumalale, teeb lepitud ja pühitsetu Jumala omaks.

¹² «Ja patuohvri härjavärss ja patuohvri sikk, kelle veri viidi lepitud toimetamiseks pühamusse, viidagu väljapoole leeri ja nende nahad, liha ja sisikond põletatagu tulega!» (3Ms 16:27)

Nendel, kes toimetavad endiselt vanas templis, ei ole osa ei uuest altariist ega sellel ohverdatud ning sellelt pakutavast roast. Nagu öeldud, on sellest osa üksnes neil, kes on koos Jeesusega leerist välja läinud, kusjuures siin tuleb esile väga oluline erinevus Vana Testamendi ohvrituaaliga võrreldes: Kristuse patuohvri verd ei valata lihtsalt maha ja Tema liha ei põletata väljaspool leeri, vaid Tema Ihu ja Verd antakse jätkuvalt toiduks ja joogiks neile, kes Temasse usuvad ja Talle järgnevad.

Jeesus on kannatanud «väljaspool väravat», et rahvast «enese vere läbi pühitseda» (Hb 13:12). Teda ei ohverdatud mitte inimkätega rajatud telgis, vaid täiuslikus telgis, milleks on Tema oma ihu (vrd Hb 9:11j). Kristuse ennastandev ohver on täiuslik jumalateenistus, milles õigel viisil osalemisest saab ka Tema rahva kui uue, püha ja Jumalale meelepärase preesterkonna õige ja tõeline jumalateenistus: «Viigem siis Tema kaudu alati Jumalale kiitusohvrit, see tähendab Tema nime tunnistajate huulte vilja.» (Hb 13:15)

Uue jumalarahva õige jumalateenistus on eeskätt Jumalale kiitusohvri toomine, mille keskseteks elementideks on Tema nime tunnistamine ja osalemine suurimas tänu- ja kiitusohvris, milleks on Issanda söömaaeg ehk armulauasakrament. «Tema nime tunnistamine» tähendab nii sõna kui eluga tunnistuse andmist sellest, et Jeesus Kristus, Jumala Poeg, on meie suur Ülempreester, kes on «läbinud taevad» (Hb 4:14), kes on ennast meie eest ohvriks toonud ja viimaks «Ausuuruse trooni paremale poole taevas» istunud (Hb 8:1).

Taolise kiitusohvri toomine, Kristusest tunnistuse andmine ning Tema kiitus- ja tänuohvris osalemine, s.t osasaamine armulauasakramendist, peab toimuma «alati» või «ikka» (Hb 13:15), regulaarselt. Selles seoses tasub meenutada ka mõned peatükid eespool öeldut: «Pidagem vankumatult kinni lootuse tunnistusest, sest ustav on, kes seda on töotanud. Ja mõtelgem üksteisele, kuidas üksteist virgutada armastusele ja headele tegudele. Ärgem jätkem unarusse oma koguduse kooskäimist, nõnda nagu mõnel on kombeks, vaid julgustagem selleks üksteist – ja seda enam, mida rohkem te näete seda päeva lähenevat.» (Hb 10:23–25)

Ka kolmeteistkümnendas peatükis seostatakse koguduse jumalateenistusega ehk liturgiaga armastustegude tegemine ehk hoolekanne (diakoonia): «Ärge unustage teha head ja pidada osadust, sest sellistest ohvritest on Jumalal hea meel!» (Hb 13:16) «Osaduse pidamise» all peetakse siin tõenäoliselt silmas justnimelt andmise ja vastuvõtmise osadust, korrates sama, mida väljendab eelnevalt kasutatud sõna εὐποῦᾶ – «hea tegemine» või «heategevus». Kristlikust jumalateenistusest liturgilises tähenduses kasvab loomulikuna välja jumalateenistus oma ligimese eest hoolitsemise tähenduses – sedagi Kristuse eeskuju järgides, kes ei häbene hüüda meid oma vendadeks (vrd Hb 2:11).

Heebrea kiri on adresseeritud kristlastele, kelle usk näib olevat mingil põhjusel ohtu sattunud. Võib-olla oli selleks põhjuseks tagakiusamine, võib-olla aga teatav leigus või motivatsioonikaotus, mis võis tuua kaasa soovi pöörduda tagasi endise elu ja vähemalt väliselt ka usukommete juurde. Heebrea kiri näitab, et see ei ole võimalik, kuna see tähendaks taganemist õigest usust Kristusesse, kes on ainus tõeline Ülempreester ja ohver, ainus Lepitaja ja Vahemees Jumala ja inimeste vahel ning kellele järgnemine isegi teotuse, kannatuste ja võib-olla koguni surma hinnaga on ainus võimalus pääseda hukatusest ja pärida igavene elu. Või Hb 13:14 võrdpilti kasutades: lahkuda kaduvast linnast ning püüelda jääva poole.

Need, kes on mõistnud Kristuses ilmunud ja teostunud Jumala armu suurust ja imelisust, ei saa teisiti, kui lasta kogu oma elul muutuda ja saada Jumalale meelepäraseks kiitusohvriks, Tema nime tunnustavate huulte viljaks.

Jutluseks

Ülestõusmisaja neljas pühapäev kannab ladinakeelset nime *Jubilate* – «Hõisake». Nime aluseks on pühapäeva missa vanakiriklik algussalm (vrd Ps 66:1j): «Hõisake Jumalale, kõik ilmamaa, halleluuja. Ülistage mängides Tema nime au, halleluuja. Andke Temale au ja kiitust, halleluuja, halleluuja, halleluuja.»

Pühapäeva vanakiriklikuks Evangeeliumiks (Jh 16:16–22) on Jeesuse poolt oma jüngritele õhtul enne Ta kannatamist ja surma öeldud julgustavad hüvastijätusõnad, mis algavad töotusega: «Veel pisut aega, ja te ei näe mind enam, ja taas pisut aega, ja te näete mind jälle.» Jeesus töötab jüngritele pärast mõningat neid tabavat kurbust rõõmu, mida mitte keegi ei saa neilt enam ära võtta. EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskava järgi loetakse seda Evangeeliumi esimesel lugemisaastal, lisades ka 23. salmi, mis vanakirikliku lektionaari järgi kuulub Ülestõusmisaja kuuenda pühapäeva (*Rogate* ehk *Palvepühapäeva*) Evangeeliumi juurde.

Esimese lugemisaasta Vana Testamendi lugemiseks (Js 40:26–31) on ülistussõnad Jumala mõõtmatu suurusele, mis peaks olema Tema rahvale kinnituseks, et miski ei jää Jumala silme eest varjule, vaid Ta näeb kõike, hoolib oma rahvast ja töötab neile, kes omakorda Temale ustavaks jäävad, oma püsivat abi: «Poisidki väsivad ja tüdivad, noored mehed komistavad ja kukuvad, aga kes ootavad Issandat, saavad uut rammu.»

Vana Testamendi lugemist ja Evangeeliumi Epistliga ühendavaiks mõisteiks võiksidki olla ustavus ja püsivus, milleks Jumal oma rahvast manitseb, mille aluseks on Jumala enda ustavus, püsivus ja arm. Meie ustavus Jumalale teostub Kristusele järgnemises ja Temaga üheks saamises oma varasemast elust lahtiütlemise, kannatuste, teotuste ja isegi võimaliku vägivaldse surma talumise hinnaga ning väljendub Kristusest tunnistuse andmises Talle meelepärase jumalateenistuse ja heategemise kaudu.

Jutluses ei peaks keskenduma niivõrd manitsemisele, kuivõrd tunnistuse andmisele sellest, mida Kristus on ennast ohverdades meie heaks teinud, ning näitamisele, kui imeline võimalus on meile kingitud seeläbi, et ka meie võime osaleda Kristuse ohvriteenistuses Tema läbi Jumalat kiites ja Tema eeskujul oma ligimeste eest hoolt kandes.

Jutluse võib ehitada üles näiteks järgmiste punktidenä:

1. Kristus on andnud ennast meie eest, et meid Jumalaga lepitada. Suure ja tõelise Ülempreestrina tõi Ta end täiuslikuks patu- ja lepitusohvriks, teotust kannatades ja risti kandes ning meid oma verrega pühitsedes.
2. Kristuse ristiohvri ainulaadsus tähendab, et sellest peale ei ole võimalik jääda enam vanade ohvrite ega endise jumalateenistuse ja eluviisi juurde. Nendest kinni hoidmine oleks võrdne Kristuse salgamisega. See tähendab, et need, kes usuvad Kristusesse, peavad olema valmis koos Temaga «leerist välja minema», kõik vana seljataha jätma, isegi kannatuste, teotuse ja surma hinnaga. See ei puuduta mitte ainult neid, kes esimeste kristlaste päevil pidid ütleva lahti oma endisest elust juudiusus – see puudutab tänapäevalgi kõiki, kes tahavad Kristusele tõeliselt järgneda. Mitte keegi ei saa elada uut elu Kristuses, jäädes samal ajal oma endise eluviisi, uskumuste ja valikute juurde – sageli tähendab see paraku ka teotust ning oma seniste sõprade või kaaslaste poolt hüljatud saamist või (mis ehk veelgi valusam) ise nendest lahti ütlemist.
3. Jumal ootab meilt ustavust, püsivust, ka julgust ja otsustavust. Kahtlemata on see üksnes Tema arm, millele saame rajada oma elu nii siin kui igavikus, aga me peame olema valmis kandma selle armu tagajärgi, mis nii Kristuse enda kui apostlite sõnade kohaselt tähendab siin maailmas üsna tõenäoliselt kannatamist ja väljatõugatuks osutumist. Selle tulemuseks ei tohi olla kibestumine ega kurjus, vaid rõõmus tänulikkus, mis peab väljenduma lakkamatu kiitusohvrina Jumalale Tema nime tunnistamise ja õige, Talle meelepärase jumalateenistuse kaudu ning hea tegemisena oma ligimestele, eeskätt oma usukaaslastele.